

A magyar főváros létszékességét a pesti oldal felszabadulása napján, 1945. január 18-án a hitleri hadsereg kíméletlenül elpusztította. A lánckamrákban jó előre elhelyezett robbanóanyag teljes robbanást végzett, a lánccok, főtartók a Duna medrébe zuhantak. A roncsok lenetelenné tették a hajózást, a jégzajlásakor a torlaszok súlyos árvízveszélyt okoztak. A rombadőlt hidat látva kevesen hitték, hogy az — alig öt éven belül — újra büszkén ível majd a két part között.

Az újjáépítés a roncsok kiemelésével már 1945 júniusában megkezdődött. *Farkas Pál* hidépítő vállalata „igen mostoha munkaszervezési és élelmezési körülmények között” decemberig elvégezte a víz feletti roncsok elbontását és a hajóutat meg lehetett nyitni. A főtartók, keresztartók leszerelt, alkalmas darabjait sürgősen a Kossuth-híd építésénél használták fel, hiszen más alkalmas anyag nem állt rendelkezésre. A következő évben úszódarukkal emelték ki a lánccokat, vigyázva arra, hogy minél több láncszem épen maradjon.

A Lánchíd végleges helyreállítása az első hároméves tervben valósult meg. A Közlekedésügyi Minisztérium már 1947 januárjában elhatározta, hogy Széchenyi hídjára, megnyitása századik évfordulójának napjára készen lesz. Az újjáépítés költségeit társadalmi adakozásból kívánták előteremteni, ezt a „48-as Lánchíd Bizottság” szervezte. A 44 millió forintnyi építési költségből 38 és fél milliót ténylegesen közadakozásból fedezhetett a kormány. A *dr. Méhes György* és *Sávoly Pál* mérnökök — utóbbi nevéhez fűződik az új Erzsébet-híd is — irányításával elkészített műszaki tervek alapján készítették el a hídszerkezettel. Az utolsó főtartót 1949. április végén, az első láncszemet május közepén szerelték fel. A két parton a hídfők forgalmának szabályozása és gyorsítása érdekében a villamosok számára aluljárókat, a gépjárműveknek pedig körforgalmat létesítettek és parkosították a környéket. Az alagút súlyos sérüléseit — nyugati kapuzata 1945-ben elpusztult — 1950-ben javították ki. Az úttestet az egyik járda rovására 7 méterre bővítették és a falazatot is helyreállították.

Budapest népe a századik születésnapjára újjászületett legszebb Duna hidunkat emlékezetes ünnepség keretében vette birtokába.

Dr. Pálmány Béla

Mosonmagyaróvár kettős évfordulója

625 éve kapta meg Budáéval azonos városi kiváltságait Magyaróvár *Károly Róbert* özvegyétől, *Erzsébet királynétól*. A 40 éve egyesült Moson és Magyaróvár, a mai Mosonmagyaróvár köszönti a jubiláló, egykor önálló várost.

A 600 éves Magyaróvár köszöntését a korabeli nehéz történelmi körülmények nem tették lehetővé, így a mostani ünneplés egyben pótlás is. A város lakói jelképesen 625 perc társadalmi munkát vállaltak a település szépítésére, mozgalmat indítanak a „virágos Mosonmagyaróvárért”, egyre nő a parkok száma és területe, fokozódik a műemléképületek helyreállításának üteme, korszerűsödik a város úthálózata. Bár az ünnep az egész évre szólt, mégis a VII. Szigetközi Napok idején (június 1—17.) sűrűsödtek az évfordulós rendezvények: kiállítások, kulturális programok, tudományos ülésszakok, sportversenyek. Közülük kiemelésre méltó a megnyitóünnepség, a „Röpülj páva” műsorban részt vett csoportok szereplése, a várossá nyilvánítás 625. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi tanácsülés, a Nyugat-Dunántúli Honismereti Tanácskozás, *Lakatos József* festőművész kiállítása a Hansági Múzeumban, a néprajzi és természet-tudományi előadássorozat a Szigetközről, a zenés kirakodóvásár, a szigetközi ifjúsági találkozó.

A Mosoni-Duna és a Lajta találkozásánál fekvő, barokk hangulatú kisváros története évezredek távolába vezet vissza.¹ A korai vaskor embere mintegy 2500 évvel ezelőtt megtelepedett itt. Az I. században a rómaiak alapítottak katonai táborát a város mai területén, ad Flexum néven. Névadásukat (jelentése: kanyarultnál) a Duna korabeli folyása magyarázza: nagy ívet írt le a nyugat-magyarországi tájon, ezért

¹ A város történetét bemutató legfontosabb munkák: **Ruff Andor**: Mosonvármegye emlékkönyve. Magyaróvár, 1929. — **Uzsoki András**: Mosonmagyaróvár. Utikalauz 2. átd. kiad. Sopron, 1967. — **Mosonmagyaróvár**. (In: Szülőföldünk, a Kisalföld. Győr, 1979. 275—291. old.)

Ünnepi tanácsülés az Agrártudományi Egyetem dísztermében, 1979. június 6

(Végh Béla felv.)

stratégiaiilag fontos hely volt. A II. században a katonai táboron átvezető út mentén polgári település jött létre. A szegényebb római polgárok vályogtéglából épült házakban éltek, a gazdagok pedig padlófűtéses kőházakat emeltek, sőt gyakorta luxusvillákat, díszes mozaik padozattal. A római birodalom összeomlása után a tábor és a hozzá tartozó polgári település elnéptelenedett, majd a szeszélyes Duna elmosta nyomainak nagy részét is. A népvándorlás évszázadaiból régészeti leletek mindeddig nem kerültek elő. A környékbeli (Lébény—Barátföldpuszta, Bezenye—Papré, Mosonszentjános) ásások eredményei alapján azonban feltételezhető, hogy a hunok, később pedig a különböző germán népek telepedtek meg Mosonmagyaróvár területén.²

A mai várost kialakító másik település, Moson eredete a X. szd-ba nyúlik vissza: I. István korában az ún. Királydombon palánkokkal megerősített földvárat építettek a nyugati országrész védelmére. A vár falai között többször talált menedékre Salamon király, a kereszties hadjáratok során pedig fontos határőrző szerepet kapott. A települést az Árpád-kori oklevelekben civitasként tartották számon, s a XI. században a királyi vármegye központja lett. Moson a nagy forgalmú út mentén királyi vámszedő hely volt, vára Porta Hungaricaként 1271-ig töltött be határvédő funkciót. II. Ottokár cseh király földig romboltatta. A korabeli haditechnika színvonalához mérten elavult várat már nem építették újjá, a határvédő szerepet a szomszédos helység, Óvár vette át. A Győr nemzetségbeli Konrád a tatárjárás után emeltethette a hűbértartók központjában elhelyezkedő kővárat, amely az Óvár nevet kapta. Óváry Konrádot a XII. század második felének magyar uralkodói hűtlenség és hamis pénzveretés miatt átmenetileg több ízben megfosztották Moson megyei birtokaitól, 1289-ben pedig végleg elkobozták azokat. A vár és a hozzá tartozó uradalom királyi birtok lett, amit gyakran zálogba adtak. A vár körül lassan település szerveződött, amely 1345-ben már „villa Ovár”-ként szerepelt az oklevelekben. Ez év őszén itt tartották a megyei közgyűlést, Óvár lett Moson megye új székhelye. A helység fejlődése ekkortájt vett erős lendületet, amit Erzsébet királyné kiváltságai még fokoztak. 1354-ben Károly Róbert özvegye,

Nagy Lajos édesanyja a királynéi városok rangjára emelte a tulajdonában levő falut, polgárait és hospeseit a Budáéval és az ország más városaival azonos szabadságjogokban és kiváltságokban részesítette s felszabadította őket a vár fenntartása alól. Privilegiumaik között szerepelt a bíróválasztás, az ítélvégrehajtás, a plébánosválasztás joga, a szabad polgári végrendekezés, a személyi sérthetelenség, a váruradalomhoz tartozó erdők, szántóföldek, legelők, malmok szabad használata, vásárt tarthattak, s az óvári polgárok vagy hospesek nem tartoztak vámot fizetni „sem szárazföldön, sem vizen” az egész ország területén.³ A királyné saját használatára megtartotta városbeli telkeit és házait. Az utóbbi évek régészeti és műemléki feltárásai során a kutatók az óvári egykori főutcán Erzsébet királyné egyik palotájára bukkantak. Az ún. Cselley házat az Országos Műemléki Felügyelőség rekonstruálja s a helyreállított épületben múzeumi kiállítóhelyeket, valamint állandó galériát alakítanak ki.

Az Erzsébet királynét követő magyar uralkodók sorra megerősítették a város kiváltságait, de a Nagy Lajos, Zsigmond, Albert és Mátyás által adományozott privilégiumok érvényesítéséért Magyaróvár lakóinak szembe kellett szállniuk a váruradalom birtokosaival, akik a kiváltságok egy részét igyekeztek érvényteleníteni s a megyeszékhelyt ismét hűbéresükké tenni. E nehézségek ellenére Óvár fejlődése felgyorsult. A mai óváros, a belváros utcahálózata, centrumában a román — majd gótikusra átépített — templommal, ekkor alakult ki. A fellendülés alapján a város polgárainak széles körű kereskedelmi tevékenysége jelentette. Óvár földrajzi helyzete — akárcsak Mosoné — élénk átmenőforgalmat tett lehetővé s itt haladt a postaút is, kedvezve a helyi fogadók — a nemrégiben lebontott Aranyökör (főként marhakereskedők szálltak meg benne) később a Fehér ló és a Fekete sas — működésének. A város és a vár fejlődését különösen elősegítették Mária királyné intézkedései. II. Lajos feleségének adományozta a zálogból kiváltott várat és uradalmat, ő pedig a régi várnagyot leváltva megkezdte a vár kijavítását és tiszteletben tartotta a város kiváltságait. A török pusztítások átmenetileg gátat vetettek a további fejlődésnek. A Bécs ostromára induló török hadak áthaladtak a városon, majd sikertelenül visszatérve a várral együtt a települést is felgyújtották. A vár újjáépítését az új tulajdonosok, a Habsburgok kezdték meg.

A XVI. században a nyugatra tartó marhakivitel következtében rohamosan növekedett az óvári harmincad bevétele. Ez évi 100—120 ezer forintnyi összeget tett ki, az ország harmincadjövedelmének 50—60%-át. 1554-ben menekült Óvárra a református hitújító prédikátor Huszár Gál. Lelkészi munkája mellett iskolát létesített s felállította a város 1558—60 között működő első nyomdáját, korrektorként a fiatal Bornemissza Pétert alkalmazva. Sokirányú tevékenységét, haladó eszméit azonban nem nézték jó szemmel, így 1560-ban kénytelen volt Kassára költözni.⁴

Az 1500-as évek végén Óvár fontos katonai összevonások színhelye lett. Győr este (1594) után olasz hadimérnökök tervei alapján gyors ütemben megerősítették a várat és a várost. 1605-ben Bocskai hajdúi ostromolták hosszú időn át sikertelenül, 1619-ben pedig Bethlen Gábor vette be. A háborús időkben sokat szenvedett város kiváltságait II. Mátyás erősítette meg 1609-ben. Oklevelén szerepel Óvár legrégebb ismert címere, amely a város pecsétjén a legújabb időkig látható volt. Az aranyozott barokk keretben vörös pajzson két torony magasodik s a várkapu felett egy harmadik torony emelkedik, felirata: „Respublica Ováriensis”.

A város átmeneti békés fejlődését 1663-tól ismét háborús időszak nehezítette. Montecuccoli itt várta be a császári sereg gyülekezését, hogy a török ellen induljon. Ez évben a Bécsbe tartó török követség Óváron szállt meg, egyik tagja a neves utazó és földrajzi író Evlia Cselebi volt. Leírja az olaszbástyás várerődöt, és a város számos üzletét, amelyek fejlett céhesiparra engednek következtetni. Ezek az érdekvédelmi szervezetekbe tömörült mesteremberek alkották a város polgárságát, közülük kerültek ki Óvár vezetői és előjárói. A céhek versengtek a város vezetéséért, legsikeresebben a két legnagyobb és leggazdagabb: a mészárosoké és a magyar szabóké. De jelentős szerepet tölthettek be a település életében a molnárok, szűcsök, kovácsok, vargák, tímárok, nyereg- és szíjjártók céhszervezetei is.

2 Sötér Agost, Puzsai Rezső és Gabler Dénes írtak erről az anyagról.

3 A kiváltságlevelnek a pozsegal káptalan által 1337. november 7-én átírt, I. Lajos király 1337. július 4-i megerősítő oklevelében szereplő szövege megtalálható a Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához I. (1000—1526) c. kötetben. Tankönyvkiadó, Bp. 1964. Az eredeti privilegiumlevel megsemmisült.

4 Részletesebben Uzsoki András: Huszár Gál magyaróvári működéséről. (In: Arrabona 2. 43—53. old.)

1683-ban *Kara Musztafa* Bécs ellen vonulva megszállta Mosont és Óvárt, a lakosság a Szigetközbe menekült. A kudarcba fulladt ostromról visszatérve a törökök Moson megye szinte minden települését felégették, ekkor semmisült meg a város jegyzőkönyveinek nagy része is. A Rákóczi-szabadságharc éveiben Óvár és környéke ismét hadseregek gyülekezésének központja volt. A bécsi udvar rendelkezésére itt gyűlt össze a dunatúli császári sereg, német századok szállták meg a várat, amelyet újból megerősítettek. 1705-ben *Vak Bottyán* csapatai még *Ocskay László* hadtesteinek segítségével sem tudták bevenni az ősi esőzések miatt sártengerrel körülvett várat, s az ostrom a következő év januárjában sem járt sikerrel.

A Rákóczi-szabadságharc utána vár elvesztette katonai jelentőségét, 1712-ben Pozsonyba szállították ágyúit és hadi felszerelését. A megerősödött Habsburg hatalom pedig nyíltan a város kiváltságainak megsemmisítésére törekedett. Óvár fejlődését, kereskedelmi, gazdasági és kulturális életének fellendülését azonban e nehézségek sem akadályozhatták meg. A város kereskedelmi forgalma élénkebbé vált, a helyi vásárookra távoli vidékekről is érkeztek kereskedők. A nagy hagyományokkal rendelkező céhek megerősödtek és szép számmal alakultak újak, amelyek munkáikat a környékbeli piacokon értékesítették. 1739-ben alapították Óvár első középfokú oktatási intézményét, a piarista gimnáziumot, amely több mint két évszázadon át a város szellemi életének jelentős tényezője volt.⁵

Mária Terézia uralkodása idején Magyaróvár városi kiváltságai súlyos veszélybe kerültek. A királynő az uradalmat 1766-ban lányának, *Mária Krisztinának* ajándékozta, aki két év múlva a város minden kiváltságát semmisnek nyilvánította: „Óvár város kiváltságait a Főhercegi Uradalom, mint Földesúr elvültek és a több magyar királyok által, a most dicsőségesen uralkodó *Mária Terézia* által történt megerősítéseket meg nem történnék tekinti. Az uradalom, mint földesúr fenntartja magának a jogot, hogy szükség esetén Magyar Óvár mezővárost úrbérileg rendszabályozza.” 1772-ben a várost úriszék elé is idézték, de privilégiumaik elvesztésébe az óváriak nem tudtak beletenyedni és azok többségét — néhány sikertelen kísérlet után — 1794-ben végül visszaszerelték. 1809-ben *Napóleon* hadai szállásolták el magukat öt hónapra az óvári várban, eltartásuk és a kivetett hadiadó a várost anyagilag erősen megviselte.

A vár épületének történelmi falai közt 1818-ban *Albert Kázmér* szász-tescheni herceg Gazdasági Tanintézetet alapított, hogy ott uradalmaj számára szakembereket képeztesse.⁶ A magániskolában külföldi, főként német diákok is tanultak, közöttük *Lenau*, a neves osztrák költő, aki 1823 októberétől fél éven át a Gazdasági Tanintézet rendkívüli hallgatója volt.⁷ Emlékét az egykori óvári szálláshelyének falán elhelyezett márványtábla és a belső várudvaron felállított szobra őrzi.

A tanintézetben az alapítás éveitől fogva magas színvonalú oktatás folyt. Tudós tanárok sorának munkája tette a magyaróvári Gazdasági Tanintézetet — 1874-től Akadémiát — a „magyar agrártudományok bölcsőjévé”.

A XIX. század első felében kezdett a település igazán városias külsőt ölteni. A terjeszkedést gátló városfalakat lebontották és nagyszabású építkezések indultak, amelyek jó érzékkel érintetlenül hagyták a ma is szinte teljességében meglévő középkori városmagot. Óvár utcáinak kikövezése szintén ezidőben vette kezdetét. 1836-ban nyomdát nyitott itt *Czéh Sándor*, sajtótermékeivel és két év múlva alapított kölcsönkönyvtárával kulturális missziót vállalt, széles körű társadalmi igényeket elégített ki.

Az alig több, mint 2000 lakosú Óvár 1847-ben *Széchenyi Istvánt* választotta meg országgyűlési követének. Esküjének színhelyén, a korabeli városháza épületén ma márványtábla emlékezik a nagy politikusra, s később, 1880-ban *Széchenyi* nevét viselő, a magyar műveltség terjesztésére hivatott kör alakult a jórészt német kulturális hatásokkal átszőtt városban.

1848-ban nem volt jelentősebb csata a város területén, a szakirodalomban számon tartott *mosoni* esata tulajdonképpen utóvédharcnak minősül.

A szabadságharc bukása után lassan megkezdődött a város iparosodása. 1856-ban *Pabst Henrik* és *Kraus Frigyes* mezőgazdasági gépjavitó műhelyt alapított, majd 6 év múlva csatlakozott hozzájuk *Kühne Ede*, aki a vezetést átveve a kis műhelyt gyárrá fejlesztette.⁸ A Kühne gyár századunk elejétől lett világhírű, ma a Rába Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyárként működik, és termékeinek nagy részét exportálja.

⁵ *Mihály Ferenc*: A magyaróvári gimnázium első évtizedeinek történetéhez 1749–1767. (In: Tanulmányok Győr és vidéke történetéhez. Győr, 1978.)

⁶ Történetéről ld. *Vörös Antal*: Óvár. Óvár... (1818–1968) Bp. 1968.

⁷ Bővebben ld. *Uzsóki András*: *Lenau és Mosonmagyaróvár*. (In: *Árabbona* 8. 167–187. old.)

Az 1870—1880-as években egyre több, élénk városias életet teremtő társadalmi egyesület szerveződött Óváron és a szomszédos Mosonban. A különböző gazdasági, kulturális- és sporttevékenységet folytató társaskörök számos maradó intézmény — kórház, óvoda, múzeum — alapját vetették meg. Különösen jelentős szerepet töltött be a város kulturális életében az 1882-ben alapított Moson megyei Történelmi és Régészeti Egylet, amelynek múzeuma, a mai Hansági Múzeum, egyike az ország legelső ilyen jellegű vidéki intézményeinek.⁹

1899-ben hozták létre a Magyaróvári Töltény- és Gyutaecsgyárat, amelyből később Fémfeldolgozó Vállalat alakult, s jelenleg Fémszerelvénygyár (MOFÉM) néven különféle könnyűipari termékeket gyárt.¹⁰ Az I. világháború éveiben az Osztrák—Magyar Monarchia kincstára Közép-Európa legnagyobb hadianyaggyárat kezdte el építeni Óváron. A szervezett munkásság 1919. március 21-én kezébe vette a hatalmat, *Bardócz Béla* vezetésével megalakult a Moson megyei Direktórium, amely a Tanácskormány lemondása után még napokig működött.¹¹

1920-ban a volt lőporgyár területén a Magyaróvári Ipartelepek Rt. különböző gyárak kialakításába kezdett. 1921-ben műtrágya- és kénsavgyártó üzem, 1923-ban műselyemgyár, 1935-ben fogkefégyár, 1938-ban pedig lenkésztítő üzem létesült. Ennek ellenére gyakorta átmeneti munkanélküliség nehezítette a dolgozók életét, ami ellen sztrájkokkal tiltakoztak.

1939. július elsején Magyaróvár város egyesült Moson nagyközséggel. Ennek kedvező hatása különösen a felszabadulás után érvényesült. A szovjet csapatok 1945. április 2-án szabadították fel Mosonmagyaróvárt.¹² Határmenti településként a város az 1960-as évek elejéig lassú ütemben fejlődött. Ekkor indult meg a két régi városmagot összekötő új városközpont tervének megvalósítása, amely még napjainkban is tart.

A több mint 30 000 lakosú mai Mosonmagyaróvár fejlett iparral és mezőgazdasággal rendelkező középfokú megyei központ. A keresők 66,4%-át foglalkoztató ipar szerkezetében a nehézipar aránya 65%, a könnyűipar 28%, az élelmiszeripar pedig 7%.¹³ Legjelentősebb üzemei a Rába Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyára, a Timföld- és Múkorundgyár (MOTIM), a Fémszerelvénygyár (MOFÉM), a Kötöttárugyár (MOKÓT), a Gyümölcs- és Főzelékkonzervgyár, a Műanyagfeldolgozó- és Kefegyártó Vállalat. Egyeteme — Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kara — országos hírű, s itt van hazánk legnagyobb állami gazdaságának, a Lajta-Hansági Állami Gazdaságnak az igazgatósága is. A városban működik a század elején alapított Tejgazdasági Kísérleti Intézet és az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet Talajtani Osztálya.

Földrajzi helyzeténél fogva Mosonmagyaróvárnak élénk átmenőforgalma van. A városon halad át a Budapest—Bécs 1. számú főútvonal (E5), amely itt találkozik a Pozsony felé vezető 15. számú főútvonallal. A főként tranzit jellegű idegenforgalom mellett egyre nagyobb szerepet játszik a város két, 75 °C-os gyógyvízre telepített fürdője. Elsősorban osztrák és cseh turisták látogatják a műemlékekben gazdag Mosonmagyaróvárt, a fürdő-, csónakázó- és halászhelyekben bővelkedő vadregényes Moson-Dunát és a Szigetközöt. A város és környékének idegenforgalmi értékei azonban még nincsenek kellőképpen kiaknázva, további fejlesztést kívánnak.

Ács Anna

⁸ Dr. Sárközi Zoltán —dr. Szilágyi Gábor—dr. Szekeres József: A Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár története (1856—1966). Bp. 1968. — Puskás Vilmos: Pabst—Kraus mosoni Mezőgazdasági Gépgyára 1856—1863. Bp. 1970.

⁹ Pusztaí Rezső: A mosonmagyaróvári Hansági Múzeum története, gyűjteményei, kiállításai. Mosonmagyaróvár, 1973.

¹⁰ Dr. Lengyel Alfréd—Kulesár Imre—Horváth Ottó: A Mosonmagyaróvári Fémszerelvénygyár története 1900—1975. Mosonmagyaróvár, 1975.

¹¹ Halász Sándor: Moson és Magyaróvár a Tanácsköztársaság időszakában. (In: Forradalmi évek tüzeiben. Győr, 1970. 135—173. old.)

¹² Dávid Lajos: Győr—Moson és Sopron vármegyék a II. világháború idején és felszabadulásuk. (In: Arrabona 12. 377—391. old.)

¹³ Puskás Vilmos: A mosonmagyaróvári nagyüzemek hatása a városkép kialakulására. (Nemzetközi Üzemtörténeti Konferencia. Bp—Mmóvár, 1972.) — Az adatok a Magyarország megyéi és városai c. kötetből származnak. Bp. 1975. 289—230. old.